INNOVATSION DIZAYN — RAQAMLI IQTISODIYOTNING RAQOBATBARDOSH OMILI SIFATIDA

Abdujalilov Abduvohid Abduhalimovich
Andijon davlat universiteti
Sport va madaniyat fakulteti katta o‘qituvchisi.
Jaxongirova Mubinabonu
Andijon davlat universiteti,
dizayn (libos va gazlamalar) yo‘nalishi
102-guruh talabasi.
https://doi.org/10.5281/zenodo.24073548

Annotatsiya: Mazkur maqolada innovatsion dizaynning raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishdagi ahamiyati tadqiq etilgan. Raqamli texnologiyalar, kreativ yondashuvlar, dizayn tafakkuri, foydalanuvchi tajribasi hamda innovatsion mahsulotlar yaratish jarayonlarining o‘zaro bog‘liqligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, innovatsion dizaynni iqtisodiy faoliyatga joriy etishning ustuvor yo‘nalishlari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.
Kalit so‘zlar: innovatsion dizayn, raqamli iqtisodiyot, raqobatbardoshlik, kreativ iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, dizayn tafakkuri, innovatsiya, raqamli transformatsiya, foydalanuvchi tajribasi.

Аннотация: В статье исследуется значение инновационного дизайна в повышении конкурентоспособности предприятий и национальной экономики в условиях цифровой экономики. Анализируется взаимосвязь цифровых технологий, творческих подходов, дизайн-мышления, пользовательского опыта и процессов создания инновационных продуктов. Разработаны предложения по внедрению инновационного дизайна в экономическую деятельность.
Ключевые слова: инновационный дизайн, цифровая экономика, конкурентоспособность, креативная экономика, цифровые технологии, дизайн-мышление, инновации, цифровая трансформация.

Abstract: This article examines the importance of innovative design in enhancing the competitiveness of enterprises and the national economy in the digital economy. It analyzes the relationship between digital technologies, creative approaches, design thinking, user experience, and innovative product development. The article also identifies priority areas, existing challenges, and recommendations for integrating innovative design into economic activities.
Keywords: innovative design, digital economy, competitiveness, creative economy, digital technologies, design thinking, innovation, digital transformation, user experience.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida jahon iqtisodiyotida raqobatbardoshlikni ta’minlash masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar, bulutli hisoblash va avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish tizimlarining keng joriy etilishi iqtisodiy munosabatlarning mazmunini tubdan o‘zgartirmoqda. Bunday sharoitda an’anaviy ishlab chiqarish va boshqaruv usullari bilan cheklanib qolmasdan, innovatsion yondashuvlarni iqtisodiy faoliyatga tatbiq etish zarurati kuchaymoqda.

Raqamli iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lgan innovatsion dizayn mahsulot va xizmatlarning nafaqat tashqi ko‘rinishini takomillashtirish, balki ularning funksional imkoniyatlari, foydalanish qulayligi, texnologik samaradorligi va iste’molchi ehtiyojlariga mosligini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan innovatsion dizayn iqtisodiy subyektlarning bozordagi mavqeini mustahkamlash, yangi mahsulotlarni yaratish va iste’molchilar talabini qondirishning muhim vositasiga aylanmoqda.

Innovatsion dizayn tushunchasi an’anaviy dizayn faoliyatidan kengroq mazmunga ega bo‘lib, unda kreativ fikrlash, texnologik yechimlar, iqtisodiy tahlil va iste’molchi manfaatlari o‘zaro uyg‘unlashadi. Natijada korxonalar mahsulot yaratish jarayonida nafaqat ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, balki yangi qiymat yaratish va bozor talablariga tezkor moslashish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida ham raqamli texnologiyalarni rivojlantirish, sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish, innovatsion tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va kreativ iqtisodiyot imkoniyatlaridan samarali foydalanish muhim strategik vazifalardan hisoblanadi. Mazkur jarayonda innovatsion dizaynning iqtisodiy samaradorlik va raqobatbardoshlikni oshirishdagi imkoniyatlarini ilmiy jihatdan o‘rganish alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion dizaynning raqobatbardoshlikni ta’minlashdagi nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganish hamda uni iqtisodiy faoliyatga samarali joriy etish bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Innovatsion dizayn va raqamli iqtisodiyotning o‘zaro aloqadorligi zamonaviy iqtisodiy nazariya, menejment, marketing va innovatsion rivojlanish yo‘nalishlarida keng o‘rganilmoqda.

J. Shumpeter innovatsiyalarni iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida izohlagan. Uning fikricha, yangi mahsulotlar, ishlab chiqarish usullari va bozorlarni shakllantirish iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biridir. Ushbu yondashuv innovatsion dizaynning iqtisodiy qiymat yaratishdagi rolini anglash uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi [1].

T. Braun tomonidan rivojlantirilgan dizayn tafakkuri konsepsiyasida inson ehtiyojlari, texnologik imkoniyatlar va iqtisodiy samaradorlikning uyg‘unligi muhim o‘rin egallaydi. Muallif dizaynni faqat tashqi shakl yaratish jarayoni emas, balki murakkab muammolarni kreativ hal etish vositasi sifatida talqin qiladi [2].

J. Xagel va J. S. Braun raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion faoliyatni rivojlantirishda hamkorlik, bilim almashinuvi va texnologik imkoniyatlarning ahamiyatiga

e’tibor qaratadi. Ularning yondashuvlari innovatsion dizaynning tashkilotlar raqobatbardoshligini oshirishdagi o‘rnini tushuntirishga yordam beradi [3].

Shuningdek, OECD tadqiqotlarida raqamli transformatsiya korxonalarning ishlab chiqarish, boshqaruv, marketing va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini tubdan takomillashtiruvchi omil sifatida baholanadi [4].

Mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, innovatsion dizaynni raqamli iqtisodiyotning mustaqil raqobat ustunligi sifatida o‘rganish, ayniqsa, mahsulotning raqamli qiymati, iste’molchi tajribasi va kreativ texnologiyalarning iqtisodiy samaradorlikka ta’sirini kompleks baholash zarurati mavjud.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda innovatsion dizaynning raqamli iqtisodiyot sharoitida raqobatbardoshlikka ta’sirini o‘rganishda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy abstraksiyalash, umumlashtirish, mantiqiy tahlil va induksiya-deduksiya usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosini innovatsion iqtisodiyot, raqamli transformatsiya, kreativ menejment va dizayn tafakkuriga oid ilmiy-nazariy qarashlar tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar asosida innovatsion dizaynning iqtisodiy samaradorlik, mahsulot sifati, iste’molchi ehtiyojlari va bozor raqobatiga ta’sir etuvchi jihatlari o‘rganildi.

Tadqiqot jarayonida innovatsion dizaynning quyidagi asosiy yo‘nalishlari ajratib olindi:

- Funksional dizayn – mahsulot va xizmatlarning foydalanish qulayligi hamda amaliy samaradorligini oshirish.
- Raqamli dizayn – veb-platformalar, mobil ilovalar va raqamli xizmatlarning qulay interfeyslarini yaratish.
- Kreativ dizayn – yangi g‘oyalar va noodatiy yechimlar orqali mahsulotning bozordagi jozibadorligini kuchaytirish.
- Ekologik dizayn – resurslardan oqilona foydalanish va ekologik barqaror mahsulotlarni ishlab chiqish.
- Strategik dizayn – dizayn faoliyatini korxonaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasi bilan integratsiyalash.

Tadqiqot metodologiyasi innovatsion dizaynni faqat estetik faoliyat sifatida emas, balki korxonaning innovatsion salohiyatini shakllantiruvchi va iqtisodiy natijadorlikni oshiruvchi strategik boshqaruv vositasi sifatida baholashga asoslanadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, innovatsion dizayn raqamli iqtisodiyotda korxonalar raqobatbardoshligini ta’minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Uning iqtisodiy ahamiyati mahsulotning tashqi ko‘rinishini yaxshilash bilan cheklanmaydi, balki ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, iste’molchilar bilan samarali aloqalarni yo‘lga qo‘yish va yangi bozor imkoniyatlarini shakllantirishda namoyon bo‘ladi.

Birinchidan, innovatsion dizayn mahsulot va xizmatlarning iste’molchilar talabiga mosligini oshiradi. Zamonaviy bozorda iste’molchilar mahsulotning narxi va sifatidan tashqari, uning qulayligi, funksionalligi, estetik ko‘rinishi va foydalanish imkoniyatlariga ham katta

e’tibor qaratmoqda. Shu sababli dizayn yechimlari mahsulotning raqobatbardoshligini belgilovchi muhim mezonlardan biriga aylanmoqda.

Ikkinchidan, raqamli dizayn korxonalarning mijozlar bilan o‘zaro munosabatlarini takomillashtiradi. Mobil ilovalar, elektron savdo platformalari, veb-saytlar va interaktiv xizmatlarning sodda hamda qulay interfeysga ega bo‘lishi iste’molchilarning ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada mijozlar ehtiyojini qondirish darajasi va xizmatlardan foydalanish samaradorligi oshadi.

Uchinchidan, innovatsion dizayn ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish imkonini beradi. Uch o‘lchamli modellashtirish, kompyuter yordamida loyihalash (CAD), raqamli prototiplash va sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish mahsulotni ishlab chiqish jarayonida vaqt va resurslarni tejashga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, innovatsion dizayn korxonalarning brend qiymatini oshiradi. O‘ziga xos vizual identifikatsiya, mahsulotning individual dizayn xususiyatlari va sifatli foydalanuvchi tajribasi korxonaning bozordagi imijini mustahkamlaydi.

Quyidagi jadvalda innovatsion dizaynning raqamli iqtisodiyotdagi asosiy iqtisodiy ta’sir yo‘nalishlari umumlashtirilgan.

1-jadval. Innovatsion dizaynning raqobatbardoshlikka ta’sir yo‘nalishlari

Yo‘nalishlar	Iqtisodiy mazmuni	Kutilayotgan natija
Raqamli dizayn	Raqamli xizmatlarni takomillashtirish	Foydalanuvchi qulayligi
Mahsulot dizayni	Mahsulot sifatini va funksionalligini oshirish	Bozor talabining ortishi
Kreativ dizayn	Yangi g‘oyalar va yechimlarni ishlab chiqish	Innovatsion ustunlik
Ekologik dizayn	Resurslarni tejovchi yechimlar yaratish	Barqaror rivojlanish
Strategik dizayn	Dizaynni boshqaruv tizimiga integratsiyalash	Uzoq muddatli raqobatbardoshlik

Manba: Muallif tomonidan ilmiy adabiyotlar tahlili asosida ishlab chiqilgan.

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinadiki, innovatsion dizayn iqtisodiy faoliyatning turli yo‘nalishlariga ta’sir ko‘rsatib, korxonalarning bozordagi ustunligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

O‘zbekiston sharoitida innovatsion dizaynni rivojlantirish, ayniqsa, to‘qimachilik, yengil sanoat, mebelsozlik, qurilish materiallari ishlab chiqarish, axborot texnologiyalari va xizmat ko‘rsatish sohalarida katta imkoniyatlarga ega. Milliy naqsh va bezaklarni zamonaviy dizayn yechimlari bilan uyg‘unlashtirish orqali mahalliy mahsulotlarning xalqaro bozordagi jozibadorligini oshirish mumkin.

MUHOKAMA

Olingan ilmiy-nazariy natijalar innovatsion dizaynning raqamli iqtisodiyot sharoitida strategik ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Biroq ushbu imkoniyatlardan to‘liq foydalanish uchun bir qator tashkiliy, iqtisodiy va texnologik masalalarni hal etish talab etiladi.

Birinchi navbatda, korxonalarda dizayn faoliyatiga nisbatan an’anaviy qarashlarni o‘zgartirish lozim. Ayrim iqtisodiy subyektlarda dizayn faqat mahsulotning tashqi ko‘rinishini bezash vositasi sifatida qabul qilinadi. Aslida esa u mahsulotni loyihalashdan tortib, uni bozorga olib chiqishgacha bo‘lgan barcha bosqichlarda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchidan, raqamli dizayn bo‘yicha malakali mutaxassislar tayyorlash masalasiga e’tibor kuchaytirilishi zarur. Zamonaviy dizayner nafaqat badiiy ijodkorlik, balki raqamli texnologiyalar, marketing, iqtisodiyot, dasturlash va iste’molchilar psixologiyasi bo‘yicha ham yetarli bilimga ega bo‘lishi kerak.

Uchinchidan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining innovatsion dizayn xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Buning uchun dizayn markazlari, innovatsion laboratoriyalar, startap loyihalari va oliy ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchidan, sun’iy intellekt texnologiyalarini dizayn jarayonlariga integratsiyalash muhim ahamiyatga ega. Sun’iy intellekt yordamida iste’molchilar ehtiyojlarini tahlil qilish, mahsulot konsepsiyalarini ishlab chiqish, dizayn variantlarini modellashtirish va ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish mumkin.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, innovatsion dizaynning raqobatbardoshlikka ta’sirini kuchaytirish bo‘yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Korxonalarda innovatsion dizayn strategiyasini ishlab chiqish va uni umumiy rivojlanish strategiyasiga integratsiyalash.
2. Oliy ta’lim muassasalarida raqamli dizayn, kreativ iqtisodiyot va dizayn menejmenti bo‘yicha zamonaviy ta’lim dasturlarini kengaytirish.
3. Kichik biznes subyektlarini zamonaviy dizayn dasturlari va raqamli loyihalash vositalaridan foydalanishga rag‘batlantirish.
4. Milliy dizayn maktabini rivojlantirish va milliy madaniy meros elementlarini innovatsion mahsulotlar yaratish jarayoniga tatbiq etish.
5. Korxonalarda foydalanuvchi tajribasini o‘rganish va iste’molchilar fikrini mahsulot yaratish jarayoniga tizimli ravishda jalb qilish.
6. Innovatsion dizayn sohasida xalqaro tajriba almashinuvi va ilmiy-amaliy hamkorlikni rivojlantirish.

Mazkur takliflarning amalga oshirilishi korxonalarning innovatsion salohiyatini kuchaytirish, mahsulotlar sifatini oshirish va xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, innovatsion dizayn raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy subyektlarning raqobatbardoshligini oshirish, yangi qiymat yaratish va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta’minlashning muhim omillaridan biridir. U zamonaviy texnologiyalar, kreativ tafakkur, iste’molchilar ehtiyojlari va iqtisodiy manfaatlarni yagona tizimda birlashtiradi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, innovatsion dizayn mahsulot va xizmatlarning sifatini, funksionalligini hamda iste’molchilar uchun qulayligini oshirish orqali korxonalarning bozordagi raqobat mavqeini mustahkamlaydi.

Ikkinchidan, raqamli texnologiyalar va innovatsion dizayn integratsiyasi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, vaqt va resurslardan samarali foydalanish hamda yangi mahsulotlarni yaratish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Uchinchidan, dizayn tafakkuri korxonalarda innovatsion boshqaruv madaniyatini shakllantirish, kreativ g‘oyalarni amaliyotga joriy etish va bozor talablariga tezkor moslashishda muhim ahamiyat kasb etadi.

To‘rtinchidan, O‘zbekistonda innovatsion dizaynni rivojlantirish milliy mahsulotlarning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshirish, kreativ iqtisodiyotni rivojlantirish va raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Umuman olganda, innovatsion dizaynni iqtisodiy rivojlanish strategiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Shu bois korxonalar, ta’lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot markazlari va davlat tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali innovatsion dizaynning iqtisodiy samaradorligini oshirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.
2. Brown T. Change by Design: How Design Thinking Transforms Organizations and Inspires Innovation. – New York: HarperBusiness, 2009.
3. Hagel J., Brown J.S. The Power of Pull: How Small Moves, Smartly Made, Can Set Big Things in Motion. – New York: Basic Books, 2010.
4. OECD. Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives. – Paris: OECD Publishing, 2019.
5. Rogers E.M. Diffusion of Innovations. 5th ed. – New York: Free Press, 2003.
6. World Intellectual Property Organization (WIPO). World Intellectual Property Report 2022: The Direction of Innovation. – Geneva: WIPO, 2022.
7. Norman D.A. The Design of Everyday Things. Revised and Expanded Edition. – New York: Basic Books, 2013.
8. Kotler P., Keller K.L. Marketing Management. 15th ed. – Pearson Education, 2016.
9. Maqola bo‘yicha yakuniy eslatma: 1-jadvalni «Natijalar» bo‘limida, innovatsion dizaynning asosiy yo‘nalishlari tahlil qilingan qismdan keyin joylashtirish maqsadga muvofiq. Maqolani jurnalga yuborishdan oldin adabiyotlarga matn ichida raqamli havolalar qo‘yish va jurnalning texnik talablariga moslashtirish lozim.